

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Otto Andrup

**TIL GREVE
JOHAN HARTVIG ERNST BERNSTORFFS
IKONOGRAFI**

Særtryk af: Smasskrifter tilegnede

Arge Friis

Otto Andrup

TIL GREVE

JOHAN HARTVIG ERNST BERNSTORFFS IKONOGRAFI

Mærkeligt er det, at en Mand, der interesserede sig saa meget for Kunst, som Johan Hartvig Ernst Bernstorff, ikke er blevet portraiteret oftere. De relativt faa bevarede Billeder gaar tilbage til et Par Originaler; baade Skulpturerne og Medaillerne af ham er posthume og synes, i hvert Fald tildels, at hvile paa et sekundært Grundlag.

Man har et Notat om, at der i Halvfemserne i Odense i Boghandler Hans Jensens Eje skal have været et Ungdomsbillede af Bernstorff, ottekantet og malet paa Pergament; men det synes nu forsvundet.

Det ældste bevarede Billede, der efter de her i Landet fremkomne Oplysninger findes, maa da være det Portrait, som Louis Tocqué malede 1759 under sit Ophold i København. Den 23. Maj, umiddelbart før Tocqués Afrejse, skrev den franske Gesandt, Præsident Ogier til Bernstorff: J'espere qu'il sera possible en une heure de tems bien employée de procurer au beau tableau de votre Excellence le petit changement qu'Elle desire: Elle peut bien concevoir combien sa presence y est indispensable, j'espere avoir l'honneur de La voir aujourd'hui a diner chez Monseigneur le prince royal et de L'accompagner cette apres midy chez M. Tocqué^{.1)} Et Maleri af denne Type blev 1912—13 erhvervet til Frederiksborg fra en Fru Hezner i München; det omtales i Grev Dorias Bog (Nr. 17) som et sikkert Værk af Tocqué og har hængt fremme paa Frederiksborg som et værdifuldt Supplement til Billedserien af Ministrene fra Frederik V's Periode. Under et Besøg, som Kong Ferdinand af Bulgarien aflagde paa Slottet, opponerede han stærkt mod Billedets Autenticitet. Han, som samler paa Billeder af Moderens Slægt, Orléanserne, meddelte, at han paa Vranja i Bulgarien havde et lignende Billede, erhvervet i Paris som en Prins af Orléans, og han forklarede, at Elefantordenens Baand paa Billedet i Virkeligheden var St. Esprits Ordensmærke. Det lykkedes delvis at

faa Kongen til at anerkende, at det kunde være Bernstorff og ikke Hertug Louis Philippe af Orléans, da jeg kunde forelægge ham omtrent samtidige Kobberstik med Bernstorffs Navn efter Maleriet.

Forskellige Forhold medførte, at jeg maatte rejse til Venezia og derfor besluttede fra denne By at gøre en Afstikker til Sofia. Jeg havde haft lidt vanskeligt ved at anerkende, at vort Billede kunde være det Tocquéske primære Portræt. Tocqué synes at have taget sine Malerier med til Frankrig for at fuldende dem i Paris; her har han vel ogsaa malet nogle Gentagelser deraf, som Frederiksborgs. Spørgsmaalet var da, hvor Original-Maleriet maatte befinde sig, og Rejsen til Bulgarien skulde have det Maal at undersøge, om det muligt kunde være det primære Eksempplar, Ex-Kongen besad; han havde nemlig erklæret sig villig til at overlade Museet sit Billede, hvis vi kunde føre Bevis for, at det forestillede Bernstorff. Desværre var det en Replik som Museets; men — mærkelige er Skæbnens Luner. Dagen efter min Afrejse blev der paa mit Kontor i København afleveret en Kasse med et Bernstorff-Billede, som fra en tysk Handlende var tilbudt Greve Bernstorff-Gyldensten; man ønskede min Udtalelse om dets Autenticitet og om, hvorvidt den forlangte Pris kunde anses for passende. Ved min Hjemkomst fra Bulgarien konstaterede jeg, at vi her havde Originalen, og at den lange Rejse for saa vidt var spildt. Det fortrinlige Billede er nu i Grevens Eje, og det gengives med hans Tilladelse (Fig. 1).

Opstillingen ser altsaa saaledes ud:

I. Maleri af Louis Tocqué 1759.

Nr. 1.	a. Maleri paa Gyldensten (Fig. 1).
Nr. 2.	b. Replik, utvivlsomt fra L. Tocqués Atelier. Frederiksborg.
Nr. 3.	c. Replik. Noget restaureret. Vranja, Bulgarien.
	Efter et Maleri af denne Type er følgende kunstneriske Gen-
givelser udførte:
Nr. 4.—1.	a. Tegning fra ca. 1790 af I. C. Schlottenbeck i Stuttgart,
findes i Kobberstikkabinetet i Berlin, —
Nr. 4.—2.	b. Et Kobberstik derefter fra ca. 1790 (Westergaard Nr. 874),
Nr. 5.	c. En ottekantet Kopi derefter fra nittende Aarhundredes
Begyndelse, udført hos Gebr. Schumann i Zwickau.

Fra dansk Side havde man længe set hen til Maleren Peter Als som Haabet for dansk Malerkunst. Han arbejdede, da Tocqués Billede blev malet, i Paris, men vendte snart efter tilbage til København og blev modtaget med store Bestillinger; særlig synes Greve Ditlev Reventlow at have optraadt som hans Beskytter.

Bernstorff har flere Gange i sin Brevveksling beskæftiget sig med P. Als, og 20. Marts 1764 skriver A. P. Bernstorff til sin Fader, at Ditlev Reventlow næsten har tvunget Johan Hartvig Ernst Bernstorff til at lade sig male af den udmærkede Maler Als.¹²⁾ Derved fremkom det Portræt, som er det mest kendte af Bernstorff. Det blev meget populært; det er maaske det, A. P. Bernstorff tænker paa, naar han ved Als' Død i et Brev til Ditlev Reventlow ^{13/7} 76, omtaler sin Sorg derover, der er saa meget større, som han har ham at takke for et Portræt, »qui est parlant et un des meilleurs morceaux qu'il a fait«;^{2a)} men maaske hentyder det til et Billede af Ditlev Reventlow (jfr. det paa Fr.borg af ham fremhængte). Der findes talrige Eksemplarer af det, mest Brystbilleder, men et enkelt i hel Figur:

II. Maleri af Peder Als 1764.

- Nr. 6. a. Brystbillede paa Frederiksborg, hvortil det kom fra Rosenborg, der atter havde modtaget det, da det slesvigske Ministerium blev ophævet 1864. (Fig. 2.)
- Nr. 7. Efter det Billede, som nu findes paa Frederiksborg, udførtes der 1868 et Litografi hos Emil Bærentzen & Co. (Westergaard Nr. 881).
- Nr. 8. b. Brystbillede, tidligere paa Christianssæde.³⁾
- Nr. 9. c. Brystbillede paa Gammel Køgegaard.
- Nr. 10. d. Hel Figursbillede paa Wotersen.

Hvad dette sidste Billede angaar, er jeg ikke sikker paa, naar det er udført. Han bærer ikke her, som paa de andre Portrætter, Enkedronningens Orden, som han fik 1752, (men den har han heller ikke paa Tocqué-Billederne), og han har ikke den rigt broderede Vest, som paa de andre Billeder, men en ensfarvet Fløjlsvest. I Detailler synes det at staa Gl. Køgegaard-Billedet nærmest. Holdning og Stil i Billedet, saavel som Kostumedetailler, har mere af Louis XVI-Tiden i sig end af Roccoen, og jeg kunde derfor antage, at det først er udført efter Bernstorffs Død, maaske af Als, maaske paa Grundlag af hans Billede af en anden duelig Kunstner.

, For en Del Aar siden spurgte Professor Aage Friis mig paa Gaden, om jeg ikke kendte noget Ungdomsbillede af Johan Hartvig Ernst Bernstorff. Nu er Hjernen jo saa mærkeligt indrettet, at den reproducerer Ting, som den næsten ubevidst har modtaget og registreret uden Kommentarer eller Prøve. Jeg

kunde derfor svare ham, at jeg i et engelsk Katalog havde set nævnt et Billede af en dansk Ambassadør i Paris omkring 1740; han sad omgivet af en Række smukke Damer. Det kunde maaske være Bernstorff. Friis blev øjeblikkelig Fyr og Flamme: Marskalinden, o. s. v., men da jeg sagde, der skulde være flere og nogle Børn, blev Forslaget pure og uden yderligere Diskussion forkastet. Vel var et Venskabsforhold som Bernstorffs til Mme. Belle-Isle acceptabelt, men mod en saadan Letsindighed, som dette Billede med flere Damer kunde antyde, protesterede han energisk. Jeg gik saa paa Jagt efter Miniaturen. I »Exhibition of Portrait Miniatures« i »Burlingtons Fine Arts Club« 1889 i London staar Side 95, No. 3: »The Family of The Ambassador of Denmark to Louis XV in 1744« malet af Hall 1744, signeret, og tilhørende Jarlen af Rosebery (Fig. 3). For saa vidt var min Opgivelse jo helt i Orden; 1744 sad Bernstorff smukt i Embedet i Paris. Manden med den korte Næse og det brede Ansigt kunde have Lighed med Bernstorff, i alt Fald til en vis Grad. Damen, som er Miniaturens Hovedfigur, var aabenbart Kunstnerinde, hun sidder med Tegnepennen i Haanden. At det skulde være et Arbejde af Hall synes utænkeligt. Det har knebet forfærdeligt med at faa Størrelsesforholdene i de forskellige Planer i Orden, og specielt virker Damen med Hatten og Tjenestepigen(?) i Baggrunden næsten parodiske i Gruppen, saa hvis det har været Malerinden selv, der har udført Maleriet, var hun ikke af de mest fremragende. Men alt-saa, man ser afbildet en rigt klædt Mand med et lyst Ordensbaand over venstre Skulder. Han betragter et lille Billede af et Barn; overfor ham sidder Malerinden, flankeret af to Dreng og en ung Pige, foruden de to tidligere nævnte Figurer.

For ikke at tale om Kostumerne, som er umulige i 1744, er der det at bemærke, at Bernstorff først 1746 blev hvid Ridder, og at Kunstneren: Hall, utvivlsomt den berømte, svenske Miniaturemaler Peter Adolf Hall, som naaede at blive en af Frankrigs allerbetydeligste Kunstnere, i 1744 kun var 5 Aar gammel. Der var noget uldent ved Spørgsmaalet, og jeg var nærmest tilbøjelig til paa Forhaand at betragte det som et af de talrige forfalskede, signerede Hall-Stykker, hvormed Paris en Tid forsøgte at berige amerikanske og engelske Kunstsamlinger. Det spillede ganske vist ind i min Hjerne, at det var mærkeligt, at Manden bar Dannebrogordenen — for det maatte det vel være, — paa den gale Skulder. Jeg prøvede ogsaa, om Billedet kunde passe paa en dansk Gesandt i Paris, hvis man gik ud fra Kostumerne, der angav Tiden op imod Revolutionen og just var den Tid, hvor Hall opholdt sig i Paris. Men Billedet kunde absolut ikke forestille Otto Blome. Saa blev Problemet skubbet til Side, indtil en tilfældig Lejlighed kunde foranledige, at det genoptoges.

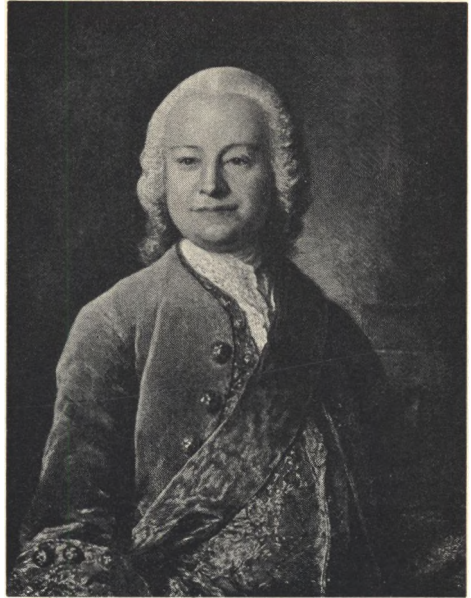

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7a

Fig. 7b

Fig. 8a

Fig. 8b

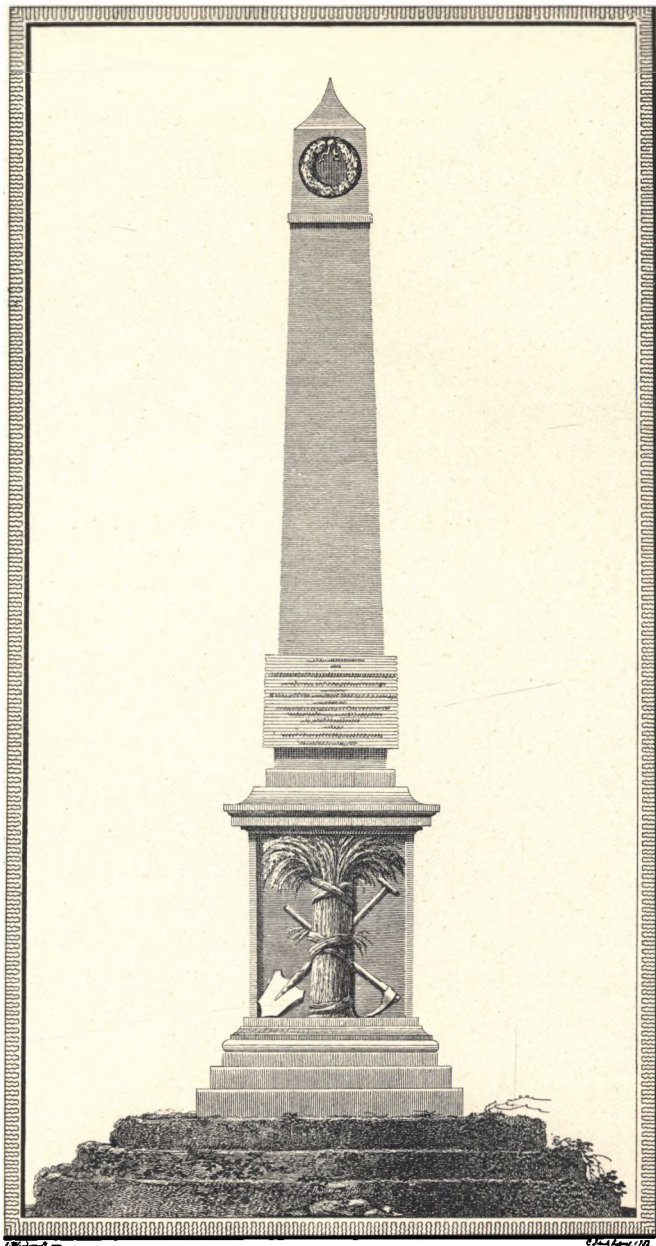

Fig. 9

I Paris lige overfor Café de la Paix-Fortovet har en parisisk Stormand, Mons. Cognacq-Jay, i et almindeligt Hus, som fuldstændig i Udseende gaar i eet med den øvrige Husrække, indrettet et Museum, lige ind fra Gaden, for at travle Folk paa deres Vej til Dagens Gerning uden større Formaliteter kan komme til at vederkvæge sig med noget smukt, ligesom man gaar ind i en Kirke for at begynde sin Dag med et Indtryk, som er udover det helt timelige. Til Bedømmelse af den menneskelige Psyke maa det fastslaaes, at Konkurrencen med Kirkerne ingenlunde har vist sig farlig for dem; det lille Museum ligger næsten øde hen med dets henrivende Udstyr af det 18. Aarhundredes franske Kunst. For Danske kan det have adskillig Interesse. Bl. a. staar Saly's pragtfulde Marmorstatuette: »Hyrden med Geden« fra 1751 opstillet der, erhvervet fra Potocki-Samlingen.

I en Miniature-Montre laa et Billede,⁴⁾ der fuldstændigt svarede til Lord Roseberys, katalogiseret som »En Dame med sin Mand, sine tre Døtre og sine to Sønner, siddende ved sit Malerbord med sine Malerapparater«. At »Ægtemanden« er vor danske »Ambassadør« er ganske givet, men det interessanteste er, at Miniaturen her ikke er signeret: Hall, men D. St. Ligié, 1784. Det Aars-tal passer paa en Prik med Kostumerne, og naar en Note oplyser, at der af Kunstnerinden kendes en enkelt Miniature, »Kvindeportræt«, som findes i Amsterdammuseet, begynder Kabalen at gaa op. Indtil 1784 sad J. H. E. Bernstorffs Protegé, den unge, schweiziske Adelsmand Armand François Louis de Mestral de Saint Saphorin som Danmarks Gesandt i Amsterdam. Nævnte Aar blev han forflyttet til Sankt Petersborg. Han havde da i snart 25 Aar været i dansk Tjeneste. Og Damerne? Jeg ved desværre intet om dem, men maaske ligger der en lille Antydning af Forholdene i det Brev, som Andreas Peter Bernstorff 1776 sendte Greve Ditlev Reventlow, hvori han gengav sine Overvejelser om, hvilken dansk Diplomat, der egnede sig bedst som Lærer for Ditlev Reventlows Søn: »Blome n'est ni assés instruit ni assés laborieux M. de St. Saphorin possède ces deux qualités à un degré assés éminent, mais il n'est ni assés aimable ni assés vertueux pour qu'on puisse lui confier un jeune homme«.⁵⁾

Mme D. St. Ligié synes, udover det nævnte, ukendt i Kunstverdenen.

Billedet paa Miniaturen viser i Hovedtrækkene samme Ansigt, som findes i J. Bernards Sorte-Kunstblad fra Wien 1798 (Fig. 4). Der er ingen Tvivl om, at det er M. de Saint Saphorin, der her er afbildet.

Der er en Hage ved Bevisførelsen. Jeg skrev ovenfor, at Gesandten bar et lyst Ordensbaand, men han blev først hvid Ridder 1796, og endnu mærkeligere er det, at han bærer Baandet over den venstre og ikke over den højre

Skulder. Dette skulde synes et afgørende Stød mod Henførelsen af Miniaturen til Saint Saphorin eller til Miniaturens Ægthed. Imidlertid var Dannebrogordenen ikke den eneste Orden, som havde et lyst Ordensbaand. Den Orden, som stiftedes af August den Stærke, og som senere blev Polens »Hvide Ørn«s Orden, havde et lyseblaat Baand og bares over den venstre Skulder. Nu havde Saint Saphorin netop været i Warschau indtil 1773 og havde der modtaget »Den hvide Ørn«. Saaledes gaar ogsaa Kabalen op paa dette Punkt.

Men man kan altsaa med god Samvittighed udelade dette Portræt af »Danmarks Ambassadør i Paris 1744« af Bernstorff-Ikonografien.

Af særlig Betydning er Marmorbusten paa Frederiksborg, som Johannes Wiedewelt modellerede 1774 og huggede i Marmor 1776 til Etatsraad Niels Ryberg, og som af Samtiden beundredes saa stærkt.⁶⁾ Vel er Busten posthum, men efter hele sin Stilling som Billedhugger for Hoffet og hos Højadelen har Wiedewelt haft mange Lejligheder til at danne sig personligt Indtryk af Bernstorff. Der maa derfor tillægges denne Buste en vis portrætlig Værdi. Til Frederiksborg er den kommet fra Rosenborg, og der havnede den 1871 efter 1856 at være indlemmet i Skulptursamlingen, som i førstnævnte Aar opløstes, den sidste Rest af det gamle Kunstmuseum og Kunstkammer. Intet andet gammelt Eksempplar af Busten kendes. Vi har altsaa:

III.

Nr. 11. Marmorbuste, udført 1776 af Johannes Wiedewelt efter sammes Model fra 1774. Frederiksborg (Fig. 5).

Man ved vel, at Det Kgl. Landhusholdningsselskab 1791 lod Wiedewelt levere en Buste i Gips af Bernstorff til en Pris af 50 Rdl., men den blev ødelagt; Resterne fjernedes for smaa hundrede Aar siden, saa kun Fodstykket bevarede i Kælderen under Nationalmuseet. Dér var det i hvert Fald i 1877.

Til Udsmykning af Salen paa Classens falsterske Herresæde Corselitze udførte Johs. Wiedewelt i 1776 en Del Gipsmedailloner med Portraitrelieffer, deriblandt en af Bernstorff paa blaa Grund.⁶⁾

Den gengives her (Fig. 6) for første Gang, efter et Fotografi, en Gave fra det Classenske Fideikommis; det lader dog desværre selve Ansigtet i Skygge; det har aabenbart været besværligt at faa Relieffet fotograferet. I Overensstemmelse med sine klassiske Idealer har Wiedewelt i dette Portræt fjernet Parykken og erstattet den med en naturlig Haarvækst — ligesom ved dens Pendant A. G. Moltke. — Forandringen er chokerende ved første Øjekast, men man genfinder dog snart de fysiognomiske Fastpunkter, og denne For-

tolkning af den kloge, skeptiske, livsvurderende Statsmand, er ikke uden Friskhed og Sikkerhed. Relieffet har ingen direkte Forbindelse med Medaillerne eller Malerierne. Skyldes det ikke en fast Erindring fra Wiedewelts Side, maa Portrættet være baseret paa en ren Rekonstruktion over Malerierne. Altsaa

IV.

Nr. 12. Gibrelief af Johs Wiedewelt 1776, Corselitze paa Falster.

Ligesom Bernstorffs Afsked havde skærpet de kyndiges Følelse for hans Værdi, blev hans Død Anledning til, at der fra alle Sider vistes hans Minde Ære. To forskellige Selskaber lod slaæ Medailler til hans Forherligelse, begge udførte af D. Adzer.

Den første Medaille, hvis Bestiller var Professor Schlegel som Repræsentant for et Selskab i København, »der endog efter hans (Bernstorffs) Død agtede og ærede hans Fortjenester«, prægedes i 2 Guldeksemplarer, 125 i Sølv og 72 i Tin eller Bronze. Udprægningen var sluttet i Løbet af 1772. Medaillen viser et Profilbillede af Bernstorff med kort Paryk og med Pisk. Han bærer Ordenskæden. Reversen har Indskriftet: OB VITAE INTEGRITATEM BENEFICENTIAM EXIMIAM FIDEM AC SOLERTIAM SINGULAREM IN ADMINISTRANDA REPUBLICA POST FATA Fieri CURaverunt MOERORE ET DESIDERIO IUNCTI CULTORES HAVNIENSES. Stemplerne findes paa Mønten. Medaillen er gengivet i Kobberstik (Westergaard 883) i det store Møntværk fra Christian VII' Periode Tavle XV 3. Vi har saaledes:

V.

Nr. 13. Medaille af D. Adzer udført 1772 (Fig. 7).

Nr. 14. Stik derefter i Møntværket⁷⁾ (Westergaard Nr. 883).

Den anden Medaille var større og de, som tog Initiativet til dens Forfærdigelse, var Greve Adam Gottlob Moltke og Lensgreve Hans Schack. Her er Portrættet omtrent som paa den anden Medaille, men Parykken er foran halvlang og hænger ned paa Ryggen; i Stedet for Kæden har han Elefantordenens Baand. Ogsaa den blev udpræget i 1772 med 2 Guldeksemplarer og ca. 40 Sølvmedailler. Bagsiden viser en Sarkofag ganske i Wiedewelts Stil; paa dens Laag ses en hvilende Mand i antikt Klædebaand med en Laurbærkrans i Haanden og støttet mod en Sfinx. Omskriften er: POST GENITIS HIC CARUS ERIT, og paa Sarkofagen: VIRO DE PATRIA BENE MERENTI (Fig. 8).

Medaillen er gengivet i det store danske Mønt- og Medaillleværk fra 1791 under Christian VII' Periode paa Tavle XV Nr. 2.⁸⁾ Dette Stik, maaske dog

Medaillen selv, har været Forlag for den Radering som J. V. Gertner 1841 udførte til Dansk Folkekalender, og som senere gik igen i Litografi, i Træsnit efter Tegning af Carl Bloch, i A. Fabricius Danmarks Historie 1855 og i en Stengraving af Gertner 1856, samt i et Træsnit fra 1883. At Billedet ved denne gentagne Kopiering mere og mere fjerner sig fra sin Kilde, Medaillen, er forstaaeligt. Vi faar saaledes følgende Opstilling:

VI.

Nr. 15.	Medaille af D. Adzer 1772.
Nr. 16.	Stik derefter i Møntværket fra 1791 ⁸⁾ (Westergaard Nr. 882).
Nr. 17.	Radering derefter af J. V. Gertner 1841 (Westergaard Nr. 876)
og derefter
Nr. 18.	Litografi fra Em. Bærentzen & Co. 1850 (Westergaard Nr. 877).
Nr. 19.	Træsnit, tegnet af Carl Bloch (Westergaard Nr. 878).
Nr. 20.	Træsnit i A. Fabricius Danmarks Historie 1855. (Westergaard
Nr. 879).
Nr. 21.	Stengraving af J. V. Gertner 1856 (Westergaard Nr. 880).

Jeg havde egentlig troet, at der havde været en Mulighed for at fremdrage endnu et Portræt af J. H. E. Bernstorff. I sin Bog om Fredensborg beskriver Fr. Weilbach⁹⁾ et af Billederne i Kuppelsalen saaledes: »Frederik V staar omgivet af sine Ministre, deriblandt A. G. Moltke og den ældre Bernstorff; han modtager af Moltkes Haand Statuterne for det asiatiske Kompagni«.

Det synes et mærkeligt Emne for et Maleri til Kong Frederik V's Forherligelse; Asiatisk Kompagni havde ikke han, men en af hans Forfædre stiftet; med Udstedelsen af dets Octroi havde Kong Frederik, mig bekendt, intet at gøre, og hvorfor skulde han modtage den af Moltkes Haand? Der er ingen Kildehenviisning til Weilbachs Meddelelse; en Malerifortegnelse fra 1848 af Konservator Stroh giver Billedet følgende Titel:

»Frederik V underskriver i Moltkes, Numsens og Reventlows Nærværelse det asiatiske Compagnis Octroy«. Men en saadan Handling har Kongen formentlig ikke foretaget: »Numsen« kan efter Tiden kun være Feltmarskallen, og han havde intet med Asiatisk Kompagni at gøre, og Reventlow, antagelig Greve Ditlev Reventlow, fik først 1763 Pladsen som 1. Deputeret i Finanserne, hvad der vel kunde give ham en Plads i dette Selskab. Der maatte aabenbart foretages en mere indgaaende Undersøgelse.

Mens Enkedronning Juliane Marie, med Kongen og Arveprinsen, benyttede Fredensborg som deres Hoved-Sommerresidens efter Struensee-Epoken, blev

der foretaget adskillige Forandringer paa Bygningen. Kuppelsalens Udsmykning blev gjort færdig. Udførelsen af de fire Billeder paa Salens Galleri blev overdraget Maleren Anton Christoph Rüde, en Kunstner, der havde modtaget alle det kongelige Akademis Belønninger, og som dog kunstnerisk havde en krank Skæbne. Hans Livsløb giver i al Beskedenhed et Bidrag til den gængse Forestilling om Styrets Fortræffelighed og Retfærdighed under den oplyste Enevælde. Jacob Wilhelm Rüde fik Borgerbrev i København som Maler 1741 og døde 58 Aar gammel 1771; han naaede 1757 at blive Hof-Maler og -Forgylder. Hans to Sønner besøgte begge Akademiet og vakte hurtigt Opmærksomhed og Interesse. Den ældste, Mathias Rüde (1742-89), der antagelig allerede 1758 var Elev, vandt 1762 lille Sølvmedaille, fik 1772 sit Mesterstykke som Maler godkendt og overtog Faderens Forretning; den yngste, Anton Christoph, blev født 1744, blev ogsaa Elev 1758, distancerede ganske Broderen, vandt 1768 den store Guldmedaille og havde dermed Mulighed for at faa tildelt det store Rejsestipendium, hvad hans Moder, Elisabeth, f. Stubensach, søger paa hans Vegne 1769, mærkeligt nok uden Resultat; thi hun glemte ikke at anføre i Ansøgningen, hvad ingen ved Akademiet syntes at have været uvidende om, at det var hende, som havde opammet Arveprinsen. Rüde fik ikke Løfte paa Stipendiet, trods gentagne Forsøg, og da det kom til Uddeling næste Gang, blev der besluttet Konkurrence, — det var i Struensee-Tiden — mellem ham, Abildgaard og Almer; Resultatet blev i 1772, trods Struensees Fald, 9 Stemmer for den første, 5 for den sidste, ingen for Rüde. Under de ændrede Forhold kom han dog ud at rejse, med Akademiets anbefaling, og antagelig paa Hoffets Bekostning; hjemkommen 1777 fra Italien og Paris nød han Beskyttelsen fra Høegh-Guldberg, blev Medlem af Akademiet 1779 og fik overdraget Udførelsen af fire Historiebilleder til Kuppelsalen paa Fredensborg. Pengene derfor blev i Hovedsagen betalt af Partikulærkassen, men ogsaa Chatolkassen og Finanskollegiet maatte holde for. Men med Regeringsskiftet 1784 synes hans Virksomhed at være ophørt, og fra sin Bolig i Hørsholm anraaber han senere Akademiet, saa om at faa den ledige Løn, der var beregnet for en Kobberstikker, saa om Bolig paa Charlottenborg, saa om Juels Professorat og Bolig. Han fik ogsaa gentagne Gange »Gageforhøjelse« fra Hoffet, vel fordi han havde Titlen »Hof-Bataillemaler«; men Tiderne skifter, og 1809 spørger Arveprins Frederiks Søn, Prins Christian Frederik, Akademiet om hans akademiske Løbebane, da han søger flere Penge. Han døde 1815 forglemt og uden at have faaet sine Drømme opfyldt.

Men tilbage til Kuppelbillederne fra Fredensborg. Af Indførelsen i Partikulærkassens Regnskaber ser man Titlerne paa disse fire Billeder, det skulde være

en Forherligelse af de oldenborgske Konger i det 18. Aarh. i deres største Regeringsøjeblik. For Frederik IV bliver det Fredsslutningen paa Frederiksborg, Begivenheden, som gav Fredensborg sit Navn; for Christian VI lyder Opgaven: Dokkens Indvielse og Kongens Velbehag over samme; for Christian VII: en Fredsoftring, hvor hans Mayst. frembærer Røgelse til Fredens Alter. Til Billedet, som forherliger Frederik V's Regering, blev et Emne fra den økonomiske Verden valgt: »Høys. Kong Friderich den Femte, der modtager det vestindiske Compagnies Octroy og Sælgebrev paa dets Øer«. Dette fandt Sted 1754. Paa Billedet ser man foruden Kongen, der staar i Forgrunden, halvt med Ryggen til, i blaa Dragt og med Elefantordenen, fem andre Personer. Længst til venstre staar en Mand med Elefantordenens Baand og Kongens Billede paa Brystet. Det er utvivlsomt Adam Gottlob Moltke, og der er tydelig Portrætlighed. Ved hans venstre Side bøjer en Mand i lys Dragt med det hvide Baand sig og gør en anbefalende Bevægelse overfor Kongen og hen mod Manden ved hans venstre Side, en udekoreret Herre i rødviolet Dragt, som med Buk overrækker Kongen et Dokument. Længere til højre i Billedet staar en Herre i blaa Dragt og bag ham en Herre i gullig Dragt. Alleryderst til højre findes en Merkurstatue med en stor Tavle i Haanden; Tavlen viser nogle Kort betegnet St. Croix, St. Thomas og St. Jan, og paa Papiret, som overrækkes Kongen, synes at staa »Vestindisk Compagnies Octroi og Sælgebrev paa dets Øer, 1754 den 9. April«. Det bemærkes dog, at Tilstanden og Ophængningen gør det overordentlig vanskeligt nærmere at studere Billedet, men efter det af Billedet selv givne, er det klart, at det ikke er asiatisk Kompagni, det drejer sig om, men om Statens Overtagelse af de vestindiske Øer. Scenen er da 1754. Moltke var Kompagniets Præces, og man maa tro, at vi iblandt de tre udekorede Personer kan finde Portrætter af Borgmesteren, Etatsraad Frederik Holmsted, der i sin Tid var Hovedmanden for Kompagniets Køb af de vestindiske Øer fra Frankrig, og som nu var Deputeret i Commerce-Kollegiet. Jeg kunde tænke mig, men er ikke helt sikker derpaa, at det er ham, der overrækker Kongen Dokumentet. Den hvide Ridder er utvivlsomt Desmercières, der var den bestemmende i Commerce-Kollegiets kommercielle Afdeling. De to andre Herrer kan være et Par af Kompagniets ledende Direktører, Mænd som Joost van Hemmert, Etatsraad J. F. Wewer, Etatsraad Klöcker eller Viceborgmester Johs. Valeur.

Bernstorffs Portræt findes altsaa ikke paa dette Billede. Foruden Kongen er den eneste blaa Ridder, der er afbildet, A. G. Moltke.

Endelig vil det ikke være uden Betydning paa dette Sted at nævne de to Mindestøtter, der blev rejst for J. H. E. Bernstorff her i Landet.

Den første er Mindesmærket i Slotshaven ved Jægerspris, som Johs. Wiedewelt udførte 1778 for Arveprins Frederik.¹⁰⁾ Det er en firkantet Støtte, som oventil tilspidises gennem svungne Linjer. Paa Forsiden er som hæftet paa Stenen indhugget et halvt oprullet Kort over Holsten med Navne som Kiel og Bordesholm, Cismar, Neumünster, en Hentydning til det gottorpske Mageskifte, en Ære for Bernstorff, »dessen kluge Unterhandlungen Holstein das Glück vorbereiteten unter dänischer Regierung aufzublühen«. Mindesmærket blev reproducet af J. F. Clemens i Kobberstik i P. T. Wandall: De paa Jægerspris ved Mindestene hædrede Mænds Levned-Beskrivelse 1783, men Bd. II, hvor dette Stik skulde anvendes, udkom aldrig; Plader og Oplag brændte paa Christiansborg. (Swane Nr. 183).¹¹⁾ Et Efterstik, en Radering af Clemens selv findes i Hirschfeld: Theorie der Gartenkunst 1780. Paa Frederiksborg findes en Tegning fra 1799 deraf, som S. L. Lange har udført (Fig. 10).

Det andet Mindesmærke er den af samme Kunstner i 1783 udførte Støtte paa Gentofte Bakke (Fig. 9). Den blev rejst paa Bekostning af taknemmelige Bønder under Godset Bernstorff og afsløret 28. August s. A. med en Tale af Godsets Administrator Justitsraad Hammelef. Indskriften er forfattet af Generalprokurøren for Slesvig og Holsten A. G. Carstens og af A. P. Bernstorff.¹²⁾ Støtten er af norsk Marmor, 10 Al. 14 T. høj og hævet tre Trin op. Det er en Obelisk, paa Fodstykke i Relief et Neg over krydset Spade og Hakke paa den ene Side, paa den anden et omvendt Overflødighedshorn, som Sindbillede paa Velstand, Frugten af Landmandens Flid og Vindskibelighed. Obelirken har over Fodstykket en næsten kvadratisk Blok med Indskriften:

Æreminde efter Døden
for
Johan Hartvig Ernst
Greve af Bernstorff
som gav
udskiftede hovningfrie arvelige
Gaarde
med dem Stræbsomhed Velstand alt
til Mønster for Efterslægten
MDCCLXVII
oprettet
af Godsets takfulde Beboere
MDCCLXXXIII

Øverst er der indhugget en »Borgerkrone«, corona civica, en Egekrans, »som nu bekvemmelig bruges til at betegne enhver særdeles Velgierning imod Medborgerne i Staten«.¹³⁾

I Deutsches Museum fra 1784 blev dette Monument omtalt, ledsaget af et udmærket Kobberstik derefter af Schule 1783.

Resultatet af denne lange Vandring er da blevet, at der blandt de forskellige Billeder af Johan Hartvig Ernst Bernstorff kun er to, nemlig Malerierne, som er gjort Ansigt til Ansigt med ham. De andre Portræt gengivelser er posthume og enten udførte paa Grundlag af Erindring, muligt efter tidligere Smaaskitser, eller rekonstruerede op efter Malerierne. Man kan selvfølgelig ikke frakende dem historisk Værdi, men deres Kildeværdi har ikke samme Vægt som Maleriernes.

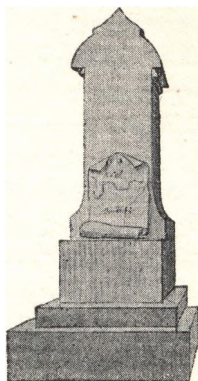

Fig. 10.

¹⁾ Le Comte Arnauld Doria: Louis Tocqué. Paris 1929. p. 23. - Mario Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse. 1922. Bd. I. p. 152. - ²⁾ Aage Friis: Bernstorffske Papirer, 1904—13. I. p. 309. - ^{2a)} Aage Friis: Bernstorffske Papirer. III. p. 483. Nr. 2013. - ³⁾ E. F. S. Lund: Danske malede Portrætter. VIII. 1902. p. 132. - ⁴⁾ Edouard Jonas: Collections léguées a la ville de Paris par Ernest Cognacq. Paris 1930. - ⁵⁾ Aage Friis: Bernstorffske Papirer. III. p. 502, Nr. 2044. - ⁶⁾ Fr. J. Meier: Johannes Wiedewelt. 1877. p. 99, 106, 201, 207. - ⁷⁾ Beskrivelse over Danske Mynter og Medailler. 1791. I. p. 782. Tavle C. VII, XV, 3. - Georg Galster: Danske og norske Medailler. 1936. p. 308, jfr. 404 og 450. - ⁸⁾ Møntværket. p. 781. Tavle C. VII, XV, 2. - ⁹⁾ F. Weilbach: Fredensborg Slot. 1928. p. 94. - ¹⁰⁾ Mindestøtterne paa Jægerspris. Udg. af Foreningen af 3. Dec. 1892, 1924. p. 8. - ¹¹⁾ L. Swane: J. F. Clemens. 1929. p. 189. - ¹²⁾ Aage Friis: Bernstorffske Papirer. III. p. 713. - ¹³⁾ (N. Hammelef): Kort Beskrivelse over Forfatningen paa Godset Bernstorff for og efter Fælledskabets Ophævelse og Eiendoms Meddelelse med Forklaring over den af Bønderne oprettede Obelisk. Kiøbenhavn 1783. p. 13 ff.

THE F. B. BORDING
FOUNDATION

SlægtsBiblioteket

1 3 1 2 1 4